

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
BÖLCSESZET-ÉS TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KAR
IRODALOMTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

Kozek Bianka

**Kosztolányi Dezső német versfordításai a *Modern
költők* II. kötetének tükrében**

**A *Modern költők* II. kötete kritikai kiadásának
sajtó alá rendezése**

Tézisfüzet

Témavezető:

Dr. Takács Ferenc László, DSc, egyetemi tanár

Az Irodalomtudományi Doktori Iskola vezetője:

Dr. Dobos István DSc, egyetemi tanár

Budapest

2026

Tartalomjegyzék

I. A kutatás előzményei és a problémafelvetés	3
II. A követett módszertan, elméleti keretek	8
III. Az új eredmények.....	11
IV. A témában végzett publikációs tevékenység.....	14

I. A kutatás előzményei és a problémafelvetés

Már a XIX. század elején, majd még nagyobb intenzitással a század második, majd XX. század első felében a műfordítás egyre jelentősebb szerepet töltött be a nemzeti irodalmak és a világirodalom közötti kapcsolatok alakításában. Ha a XX. század eleji magyar fordításirodalomra tekintünk, nem nehéz arra a sommásnak ható megállapításra jutni, hogy ebben a folyamatban meghatározó szerepet játszott Kosztolányi Dezső, akinek fordítói tevékenysége életművének szerves részét képezi. Kosztolányi, aki egyként fordított prózai műveket, drámákat és verseket, a fordítást nem pusztán nyelvi átvitelként, hanem kulturális közvetítésként értelmezte, amelynek révén a magyar olvasóközönség a világirodalom számos jelentős alkotásával ismerkedhetett meg. Gazdag műfordítói tevékenységének érzékeltetésére elég annyit megemlíteni, hogy versfordításainak száma több százra, az életmű egészét tekintve akár ezres nagyságrendre tehető.

A disszertáció a Kosztolányi Dezső fordításaiból tervezett kritikai kiadás-sorozathoz kapcsolódó kutatások részeként készült, és elsősorban a *Modern költők* (későbbiekben *MK*) antológia 1921-es, második kiadásának német

versfordításainak kritikai kiadását készíti elő. A kötet Kosztolányi korai, de már kiforrott alkotói korszakának reprezentatív vállalkozása, amelynek szerkezeti és válogatási elvei több korabeli európai antológia, német vonatkozásban főként Hans Benzmann és Hans Bethge gyűjteményeinek hatását mutatják.

A dolgozat két nagy egységből áll. Az első, elméleti és filológiai jellegű rész Kosztolányi fordításelméleti nézeteinek, a német nyelvhez való viszonyának, valamint a *Modern Költők* kiadásainak keletkezési és szerkesztéstörténeti körülményeinek vizsgálatára vállalkozik. Ennek keretében a dolgozat bemutatja a különböző kiadások közötti eltéréseket, a német nyelvű szerzők és forrásszövegek problematikáját, miközben sor kerül a versek és azok variánsainak textológiai vizsgálatára, valamint a recepciótörténeti vonatkozások feltárására.

A második rész a szövegkiadás és kommentár funkcióját tölti be: itt kerül sor a kötet anyagának közlésére, az életrajzok, a versek és szövegvariánsok bemutatására, azok szövegközléseinek rögzítésére, valamint elemző feldolgozására.

Az 1914-es első kiadás tizenhét nemzet költészetéből válogatott, ezen belül huszonnégy német nyelvű szerző ötven versét közölte. Az 1916-os kiadás a németek tekintetében lényegében változatlan szöveganyaggal, csupán tipográfiai és szerkesztési módosításokkal jelent meg. A jelentős átalakulást az 1921-es, háromkötetes, bővített kiadás hozta, amelynek második kötete már kizárólag a német költészetre összpontosított: harminckét német szerző százhatvan versét tartalmazza, kiemelt helyet biztosítva Rainer Maria Rilke költészetének.

A *Modern Költők* 1914-es és 1921-es kiadása körül kirajzolódó történet a korabeli magyar könyvkiadás világának egy olyan tanulságos szeletét mutatja meg, amelyben a jog, a kiadói érdek és az alkotói szándék szoros, sokszor feszültséggel teli egységben működött. A dolgozat többek közt arra is vállalkozik, hogy megpróbálja a kiadás körülményeit átfogóan vizsgálni, a hozzá kapcsolódó kiadástörténeti folyamatokat, valamint azok kontextusát rekonstruálni és értelmezni.

A kutatás célja a forrásanyag feltárása, rendszerezése és filológiai elemzése, valamint a kritikai kiadás módszertani és szövegkritikai alapjainak előkészítése volt.

A kutatás problémafelvetését az indokolja, hogy a Kosztolányi-életmű német nyelvű fordításainak kritikai igényű feldolgozása mindeddig nem történt meg, jelen dolgozat részleges hozzájárulást kíván ehhez a munkafolyamathoz nyújtani. Jóllehet a német versfordítások átfogó vizsgálata csak a Kosztolányi életében keletkezett és megjelent valamennyi fordítás elemzésével válhatna teljessé, a dolgozat azonban területi és módszertani keretei egy szűkebben meghatározott korpusz kijelölését tették szükségessé.

A szerkesztési elvek nem minden tekintetben követik maradéktalanul a Kosztolányi-szövegek kritikai kiadásainak egységes gyakorlatát, mivel a munka elsődleges célja nem végleges szövegközlés, hanem egy előzetes filológiai és elemzői vizsgálat megalapozása volt. A szövegkiadás alapját minden esetben az 1921-es kiadás szövegállapota képezi, figyelembe véve annak 1936-ig követhető variánsait, abból a feltételezésből kiindulva, hogy e határig a szerző közvetlen vagy közvetett szövegkontrollja feltételezhető. A szövegközlés a kötet eredeti struktúráját követi, a könnyebb áttekinthetőség érdekében utólagos számozással, illetve az összetartozó versek esetében alszámozásos rendszerrel kiegészítve. A német nyelvű forrásszövegek közlése párhuzamosan történik a

fordításokkal, ugyanakkor a forráskiadások és szövegváltozatok sokfélesége miatt a dolgozat nem vállalkozik a német forrásszövegek teljes körű textológiai azonosítására. A források „Szövegforrások” címszó alatt időrendben kerülnek közlésre, egységes rövidítésrendszer alkalmazásával, amelynek jegyzéke a dolgozat végén található. Az elemző rész „Megjegyzések” címmel tartalmazza a versek tartalmi, verselési és stilisztikai vizsgálatát. A jegyzetapparátus rendszere elválasztja a szövegkritikai megjegyzéseket és a tárgyi jegyzeteket, előbbiek a főszöveghez kapcsolódnak, utóbbiak a függelékben kerülnek közlésre.

A kutatás jelentősége abban áll, hogy hozzájárul Kosztolányi fordítói tevékenységének árnyaltabb megértéséhez, valamint a magyar műfordítás-történet és kultúraközvetítés vizsgálatához. A források, szövegváltozatok és filológiai összefüggések feltárása lehetővé teszi a *Modern Költők* antológia pontosabb értelmezését, továbbá elősegíti Kosztolányi kultúraközvetítő szerepének elhelyezését a modern magyar irodalom és a fordítástudomány összefüggésrendszerében.

II. A követett módszertan, elméleti keretek

A kutatás elméleti keretét a filológia, a textológia, a kiadástudomány és a fordítástudomány eredményei alkotják. A dolgozat a német versfordításokat vizsgálja, különös tekintettel azok forrásaira, szövegváltozataira, fordítói sajátosságaira és kiadástörténeti összefüggéseire.

Az elemzés során támaszkodom a Kosztolányi-fordításokkal foglalkozó alapvető kutatásokra, különösen Arany Zsuzsanna, Józan Ildikó, Polgár Anikó, Rába György és Szegedy-Maszák Mihály munkáira. E megközelítések közös kiindulópontja, hogy a műfordítást nem pusztán nyelvi átvitelként, hanem kulturális közvetítésként és önálló irodalmi teljesítményként értelmezik.

Rába György összehasonlító elemzése a fordítói hűség, a stílus és a forrás–célszöveg viszony kérdését állítja középpontba. Polgár Anikó a fordítást kulturális újratereptésként értelmezi, és tipológiájában Kosztolányit az integrációs stratégia példajaként tárgyalja. Józan Ildikó a fordításelméleti hagyomány történeti beágyazottságát hangsúlyozza, Kosztolányi esetében pedig a fordítások önálló irodalmi státuszát emeli ki. Szegedy-Maszák Mihály a

fordítások kiválasztási elveit vizsgálja, különös tekintettel az elsődleges és másodlagos fordítások megkülönböztetésére. Arany Zsuzsanna életrajzi kontextusban mutatja be Kosztolányi fordítói tevékenységét, annak kulturális és nyelvi hátterét hangsúlyozva.

A kutatás elsődleges módszere a filológiai forrásfeltárás és szövegkritikai elemzés. Ennek keretében megtörtént a vizsgált korpuszhoz kapcsolódó sajtóközlések, kötetkiadások és egyéb dokumentumok összegyűjtése, rendszerezése és kollacionálása. A forrásszövegek azonosítása a címek, tartalmi és lexikai megfelelések, valamint a formai-poétikai jellemzők – így a versforma, a metrum és a rímelés – alapján történt. A forrás- és fordításszövegek összehasonlító vizsgálata lehetővé tette a fordítói eljárások, a szövegváltozatok és a fordítói stratégiák feltárását.

A szövegkritikai munka során az *ultima manus* elvét alkalmaztam, amely szerint a szerző által utoljára jóváhagyott szövegváltozat tekinthető irányadónak. Ennek megfelelően a vizsgálat alapjául a *Modern Költők* 1921-es kiadása szolgált, mivel ez tükrözi legteljesebben Kosztolányi végső szerkesztői szándékát.

A szövegkezelés alapvetően a kritikai hagyományokra támaszkodott. A fordítások közlése párhuzamos szövegformában történtek, ami a forrás- és célszöveg összevetését tette lehetővé. A versek sorrendje a kötet eredeti struktúráját követi, a számozás és alcsoportosítás pedig az áttekinthetőséget szolgálja. A források időrendben, egységes rövidítési rendszerrel kerültek feltüntetésre, míg az elemző rész stilisztikai, metrikai és tartalmi szempontú vizsgálatra épült. A szövegvariánsokra és tárgyi jegyzetekre vonatkozó jegyzetelés a kritikai kiadások szerkezetét követve elkülönül.

A vizsgálat célja, hogy megbízható filológiai alapot teremtsen Kosztolányi német versfordításainak kritikai feldolgozásához, valamint hozzájáruljon fordítói életművének és kultúráközvetítő szerepének pontosabb értelmezéséhez.

III. Az új eredmények

A kutatás elsődleges filológiai és szövegkritikai alapját a Kosztolányi-életmű kritikai kiadásának kötetei képezik, amelyekhez a jelen értekezés eredményeivel és megállapításaival kíván hozzájárulni. A kritikai kiadás jelentőségét az adja, hogy a szövegek keletkezésének, változatainak és közlési történetének feltárásával megbízható tudományos alapot biztosít az irodalomtörténeti és értelmező kutatások számára.

A disszertáció legfontosabb tudományos eredménye a kritikai kiadás megalapozása, amely egy olyan szövegkorpuszt hoz létre és rendszerez, amely magában foglalja a *Modern Költők* kötet német nyelvű versfordításait, a forrásszövegeket, valamint a hozzájuk kapcsolódó szövegvariánsokat. Jóllehet Kosztolányi német nyelvű versfordításainak teljes körű vizsgálata csak az 1936-ig keletkezett és publikált fordításkorpusz egészének feldolgozásával válhatna teljessé, a jelen értekezés terjedelmi és módszertani keretei szükségessé tették egy jól körülhatárolható, egységes korpusz kijelölését. E komplex forrásfeltárás és rendszerezés révén a munka olyan

filológiai alapot teremt, amely a Kosztolányi-kutatás további vizsgálatai számára is kiindulópontként szolgálhat.

Újdonsága abban is megmutatkozik, hogy a kötet keletkezéstörténetét komplex módon tárja fel, azt szakmai, jogi és kiadástörténeti szempontok együttes érvényesítésével vizsgálja.

A vizsgálat további jelentős eredménye a szövegek átdolgozási gyakorlatának feltárása, különös tekintettel arra, hogy a szerző miként módosította az idegen eredetű szavakat magyarosabb formákra. Ez a megfigyelés új szempontokat kínál a fordítói és szerkesztői eljárások értelmezéséhez. A következőkben néhány példa Conrad Meyer életrajzi leírásából származik:

MK1 - 1914	MK2 – 1921
Conrad Meyer	
stúdiókkal	tanulmányokkal
diszkrét	finom
objektivitást	tárgyilagosságot
perspektívájából	távlatából

További újdonság, hogy a kutatás során sikerült azonosítani a kötetben szereplő egyes fotók forrását is, amely nemcsak a dokumentáció pontosságát növeli, hanem hozzájárul a kiadvány vizuális anyagának feltárásához is.

IV. A témában végzett publikációs tevékenység

Tudományos publikációk:

A szerzői jog margójára – egy költő harca a kiadókkal: A szerzői jog érvényesülésének problematikája Kosztolányi Dezső Modern költők című antológiájának kiadásai kapcsán, Kortárs, 69:7-8 pp. 98-110, (2025)

A fordítás személyessége. Kosztolányi Dezső németből vett fordításai. Személyesség és tárgyiasság a modern magyar irodalomban – Kabdebó Lóránt emlékére konferencia-kötet, várható megjelenés: 2026

Konferenciák:

Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Őszi egyetem Kosztolányi Dezső Magány című versfordításának TEI-XML alapú kódolása, Budapest (2021)

Személyesség, (Új)tárgyiasság és képiség A fordítás személyessége - Kosztolányi Dezső műfordításairól egy német vers kapcsán. Budapest (2022)

Egyéb Kosztolányihoz kapcsolódó publikációs tevékenység:

A fej jelentéstartományai Kosztolányi Véres költőjében, Ambroozia Irodalmi Folyóirat, 15:2 pp. [1-12], (2025)

Élet, művészet és irodalom Trianon árnyékában: Kosztolányi Dezső és a trianoni békeszerződés, In: Molnár Dániel, Molnár Dóra (szerk.) Trianon Doktorandusz Konferenciasorozat Tanulmánykötet, DOSZ, pp. 88-94. (2023)

Konferenciák:

Trianon – Doktorandusz Konferenciasorozat, A trianon békeszerződés hatása Kosztolányi Dezső életére, művészetére és irodalmi működésére, Pécs (2022)

Test/részek konferencia-sorozat, A fej jelentéstartománya Kosztolányi *Véres Költőjében*, Budapest (2024)